

Тематична рубрика: **ЕКОНОМІКА**

УДК 338.1

Строченко Н.І.

к. е. н., професор,
професор кафедри економіки та підприємництва імені професора

І. М. Брюховецького

Сумський національний аграрний університет

Strochenko Natalia

Sumy National Agrarian University

Ковальова О.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва імені професора

І. М. Брюховецького

Сумський національний аграрний університет

Kovalova Olha,

Sumy National Agrarian University

**РОЛЬ ІННОВАЦІЙ В ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ
УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ВІТЧИЗНЯНОГО
АГРОБІЗНЕСУ**

**THE ROLE OF INNOVATION IN INCREASING THE EFFICIENCY OF
MANAGING THE COMPETITIVENESS OF DOMESTIC AGRIBUSINESS**

В статті представлено авторське бачення сутності управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства, як системи цілеспрямованих заходів, що здійснюються на всіх етапах життєвого циклу продукції, з метою формування та підтримки її конкурентоздатності на ринку, що забезпечує стійкий розвиток та економічну стійкість підприємства в

умовах динамічного середовища. Зроблено висновок, що в сучасних умовах нестабільності систему управління конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств агробізнесу слід будувати обов'язково з урахуванням сучасних інноваційних трендів світу. Відмічено, що роль інновацій полягає у забезпеченні конкурентними перевагами підприємств агробізнесу. Визначено резерви підвищення ефективності управління конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств агробізнесу, зокрема, резерви, пов'язані з удосконаленням виробництва на основі світових інноваційних трендів агробізнесу та інші.

Ключові слова: *роль інновацій, управління конкурентоспроможністю, ефективність управління, агробізнес, інноваційні тренди в агробізнесі.*

The article examines the principles of managing the competitiveness of domestic agribusiness and defines the role of innovations in increasing its efficiency, especially in the conditions of external challenges. The author's vision of the essence of managing the competitiveness of an agrarian enterprise is presented, as a system of targeted measures carried out at all stages of the product life cycle, with the aim of forming and maintaining its competitiveness on the market, which ensures sustainable development and economic stability of the enterprise in a dynamic environment. The main subjects and objects of competitiveness management are considered. Competitiveness management approaches are defined: situational, process, systemic, innovative, as well as general functions of managing the competitiveness of agricultural products, in particular: planning, organization, analytical activities, motivation of personnel and contractors, quality control of management decisions, product quality, resource quality, implementation of management decisions and monitoring the level of competitiveness. It was concluded that in modern conditions of instability, the system of managing the competitiveness of domestic agribusiness enterprises should be built without fail taking into account the modern innovative trends of the world. It was noted that the role of innovations is to provide competitive advantages of agribusiness enterprises.

Reserves for increasing the efficiency of management of the competitiveness of domestic agribusiness enterprises have been determined, namely: reserves related to the improvement of production based on global innovative trends of agribusiness, for example, the introduction of new, more productive and resource-efficient technologies, etc.; reserves related to the improvement of marketing activities, for example, the study of the market and consumer needs, etc.; reserves related to management improvement, for example, implementation of an effective management system: clear division of powers and responsibilities, establishment of a communication system, implementation of a control and monitoring system, etc.; reserves related to the improvement of the financial condition.

Key words: the role of innovation, competitiveness management, management efficiency, agribusiness, innovative trends in agribusiness.

Постановка проблеми. В довоєнні роки вітчизняний агробізнес досить успішно розвивався, здійснювалися інвестиції в аграрну галузь, експорт зернових забезпечував значні валютні надходження. Однак, навіть тоді, вітчизняні аграрні підприємства, особливо тваринницького напрямку, зазнавали труднощів у конкурентній боротьбі, як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, що було спричинено непослідовністю аграрних реформ, економічною та політичною нестабільністю. Сьогодні проблема зі зниженням ефективності діяльності та конкурентоспроможності поглибилася ще й війною. Зміцнити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств агробізнесу можна шляхом удосконалення процесу управління, що має відбуватися з урахуванням сучасних інноваційних трендів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню конкурентоспроможності присвячені численні праці вітчизняних та закордонних вчених. Так, в праці Крючкової Ж.В. [6], а також в праці Маліка М.Й., Нужної О.А. [7] розглянуто сутність конкурентоспроможності аграрних підприємств. Праці Токар К. [13], а також Жалдак Г.П., Мамаджанова А.Р. [5] присвячені оцінці конкурентоспроможності. Авторами даної статті розглянуто

сутність конкурентоспроможності аграрних підприємств та проведено SWOT-аналіз конкурентоспроможності аграрної галузі України [12]. Проблемі управління конкурентоспроможністю приділено увагу в працях таких вчених, як Багорка М., Юрченко І. [3], Березіна Л.М., Варахсіна О.В. та ін. [4], Перегуда Ю.А. [10] та багатьох інших. Праця Tomashuk І. [14] присвячена розгляду державного регулювання, як інструмента підвищення конкурентоспроможності. Вчені Перебийніс В.І., Кононенко Ж.А., Карнаухова Г.В. в своїй праці [9] дослідили формування, економічне моделювання та детермінанти конкурентних переваг суб'єктів господарювання. В праці Асланян О.І. [2] проаналізовано вплив інноваційної діяльності на конкурентоспроможність підприємств – найбільших гравців світових ринків.

Однак, незважаючи на численні наукові публікації та проведені аграрні реформи, вітчизняні реалії свідчать, що питання підвищення ефективності управління конкурентоспроможністю вітчизняного агробізнесу залишається актуальним і на даний час, на що значно можуть вплинути інновації.

Постановка завдання. Метою дослідження є дослідження засад управління конкурентоспроможністю вітчизняного агробізнесу та визначення ролі інновацій в підвищенні його ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. На тлі посилення економічної інтеграції українські підприємства агробізнесу зазнають сильного тиску ринкової конкуренції як від вітчизняних, так і від іноземних компаній. Розширення ринку, збільшення ринкової частки та інтеграція до міжнародного ринку можуть сприяти їх розвитку. Іншим способом зміцнити позиції підприємств, як зазначено в праці [3], є вдосконалення менеджменту, що включає побудову та динамічне управління системою виробництва, реалізації та якості. А застосування інноваційних підходів при здійсненні управління обумовить появу нових можливостей розвитку та зміцнення конкурентоспроможності підприємств агробізнесу.

Конкурентоспроможність підприємства формується протягом усього життєвого циклу продукції, від дослідження та розробки до виготовлення та споживання. Тобто, управління конкурентоспроможністю здійснюється непрямо на кожному з цих етапів через управління процесами створення та просування продукції.

На основі контекстного аналізу різних точок зору, представлених у відкритих літературних джерелах, під управлінням конкурентоспроможністю аграрного підприємства вбачаємо систему цілеспрямованих заходів, що здійснюються на всіх етапах життєвого циклу продукції, з метою формування та підтримки її конкурентоздатності на ринку, що забезпечує стійкий розвиток та економічну стійкість підприємства в умовах динамічного середовища.

Основна мета управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу полягає в досягненні стійкої конкурентної переваги на ринку, що гарантує стійкий розвиток, прибутковість та економічну стійкість.

Суб'єктами управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу є керівництво підприємства, яке представлене: директором (загальне керівництво підприємством, прийняття стратегічних рішень, представництво підприємства у зовнішніх відносинах), заступниками директора (координація роботи окремих напрямків діяльності підприємства (виробництво, маркетинг, фінанси, кадрова політика), керівниками структурних підрозділів (організація роботи підрозділів, контроль за виконанням поставлених завдань) та фахівцями (здійснення аналітичної, планово-прогновної, контрольної-ревізійної та іншої роботи, пов'язаної з управлінням конкурентоспроможністю). Також значну роль у формуванні та реалізації стратегії управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства відіграють стейкхолдери, зокрема інвестори, постачальники, споживачі, кредитори, конкуренти, громадськість тощо. Їхні інтереси, очікування та дії можуть суттєво впливати на прийняття управлінських рішень, доступ до ресурсів та загальний успіх підприємства.

Об'єктами управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу є сукупність елементів діяльності підприємства, на які можна впливати, щоб підвищити його ефективність, рентабельність та стійкість на ринку. Так, до об'єктів управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу відносяться:

1. Виробничі процеси: ефективність, технологічність, ресурсозабезпечення.
2. Організаційна структура: оптимізація, гнучкість, адаптивність.
3. Фінансово-економічна стійкість: управління витратами, фінансове планування, інвестиційна привабливість.
4. Ринкові відносини: маркетинг, збут, партнерські відносини.
5. Персонал: кваліфікація, мотивація, продуктивність.
6. Контроль якості: управлінських рішень, продукції, ресурсів, рівня конкурентоспроможності.

Управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств базується на фундаментальних принципах управління та традиційних підходах, до яких сьогодні обов'язково слід додавати інноваційний підхід, що враховує новітні тренди в інноваційній діяльності країни та світу:

- ситуаційний підхід – зміна управлінських рішень щодо конкурентоспроможності з урахуванням нових обставин; забезпечення стійкості до ризиків та нових викликів, можливість використовувати нові можливості;
- процесний підхід – організація чіткої послідовності дій для виконання управлінських функцій;
- системний підхід – розгляд аграрного підприємства як цілісної системи з взаємопов'язаними елементами;
- інноваційний – перманентне удосконалення об'єктів, суб'єктів і процесу управління в цілому.

Управління конкурентоспроможністю являє собою процес виконання загальних управлінських функцій управління, скорегованих на формування і

реалізацію стратегії забезпечення конкурентоспроможної сільськогосподарського підприємства [4].

Так, до загальних функцій управління конкурентоспроможністю сільськогосподарської продукції належать наступні:

1. Планування: визначення потреб ринку, формування продуктового асортименту, розробка конкурентоспроможних характеристик продукції; визначення обсягів виробництва, оптимізація виробничих процесів, забезпечення ресурсами; розробка маркетингової стратегії, вибір каналів збуту, встановлення ціноутворення.
2. Організація та координація: оптимізація організаційної структури управління конкурентоспроможністю, ресурсне забезпечення, організація виробництва та збуту.
3. Аналітична діяльність: аналіз факторів конкурентоспроможності та відстеження рівня конкурентоспроможності.
4. Мотивація персоналу та контрагентів.
5. Контроль якості управлінських рішень, якості продукції, якості ресурсів, реалізації управлінських рішень та моніторинг рівня конкурентоспроможності.

Управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу в Україні в сучасних умовах ускладнюється не лише війною, але й певними особливостями економічної ситуації в країні. Це підтверджується тим, що вітчизняні аграрні підприємства працюють у постійно змінюваному інституційному середовищі, яке включає податки й податкову базу, ринок землі, умови реалізації продукції, державну підтримку й регулювання, а також зміни в структурі аграрного сектора в цілому. Це значно ускладнює розробку стратегій управління конкурентоспроможністю. Відповідно, на сучасному етапі будувати систему управління конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств агробізнесу слід обов'язково з урахуванням сучасних інноваційних трендів світу.

Про важливу роль інновацій в підвищенні конкурентоспроможності підприємств та окремих країн свідчить світовий досвід. Так, винайдення у ХІХ ст. Джоном Діром залізного плугу дало поштовх до появи компанії, яка сьогодні є світовим гігантом з виробництва сільськогосподарської техніки [1]. Впровадження механізованого обробітку ґрунту, застосування біотехнології, комп'ютерів, нових засобів захисту рослин, способів обробітку ґрунтів значно підвищило продуктивність праці в аграрній сфері, значно зросла урожайність рослин та продуктивність тварин.

Довоєнний вітчизняний досвід агрогосподарювання також свідчить про те, що значні обсяги інноваційно-інвестиційної діяльності перетворили аграрну галузь на одну із передових галузей економіки України. Однак, слід відмітити, що інновації здійснювалися переважно в галузі рослинництва і переважно великими підприємствами – агрохолдингами. Галузь же тваринництва зазнає останнім часом значного скорочення. А дрібні аграрні підприємства не мають фінансових ресурсів для придбання сучасної техніки та впровадження сучасних технологій, що значно послаблює їх конкурентні позиції перед великими агрохолдингами. В праці Скрипник В. В. зазначено, що за у 2016–2020 рр. тільки 9,9% підприємств впроваджували продуктові інновації, 68,1% впроваджували виробничі інновації, 19,4% - впроваджували організаційно-управлінські інновації [11]. Однак, незважаючи на те, що інноваційна діяльність ще не охопила повністю всі вітчизняні підприємства агробізнесу, в перспективі управління їх конкурентоспроможністю слід здійснювати лише на інноваційних засадах, оскільки сьогодні лише інновації здатні забезпечити конкурентні переваги.

На нашу думку, сучасне управління конкурентоспроможністю з урахуванням інновацій має базуватися на таких засадах:

- 1) належний рівень конкурентоспроможності має розглядатися не лише як предмет управління, але й як одна з умов ринкового функціонування аграрних підприємств. Тому їхній стан слід оцінювати за показниками та критеріями конкурентоспроможності. Особливу увагу необхідно приділяти всебічній

кількісній оцінці конкурентоспроможності підприємства, включаючи елементи інноваційного розвитку персоналу, ресурсів, виробництва, діяльності та управлінських рішень;

2) підвищення ефективності та якості загального управління підприємствами агробізнесу через усунення недоліків у дотриманні правил їх раціональної організації як системних утворень;

3) підвищення інноваційної грамотності власників, менеджерів і працівників підприємств агробізнесу щодо сучасних трендів та нових технологій;

4) неформальне впровадження в аграрних підприємствах інтегрованих систем менеджменту, що відповідають світовим стандартам (ISO 9000 – якість, ISO 14000 – екологія, ISO 22000 – харчова безпека, OHSAS 18000 – виробнича безпека тощо), та розуміння сутності цих удосконалень;

5) підвищення загального рівня ділової культури працівників; посилення використання інформаційних технологій у загальному системному управлінні й управлінні конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу; посилення мотивації та залучення персоналу у процес підвищення ефективності управління;

В умовах формування конкурентної парадигми для досягнення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств агробізнесу необхідно:

- планувати динаміку виробництва відповідно до темпів економічного зростання національної економіки;
- забезпечити вторинну переробку продукції та безвідходне використання виробничих ресурсів;
- визначити закономірності інноваційного розвитку та появи нових технологій;
- оцінювати ефективність реалізації технологічних переваг на ринках;
- інвестувати капітал у створення нових технологій, що захищатимуть наявні конкурентні переваги та ринкові позиції аграрних підприємств.

Виходячи із вищезазначеного, визначаємо резерви підвищення ефективності управління конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств агробізнесу:

1. Резерви, пов'язані з удосконаленням виробництва на основі світових інноваційних трендів агробізнесу:

- впровадження нових, більш продуктивних та ресурсоефективних технологій: використання нових сортів та гібридів культур, сучасних методів обробки ґрунту, зрошення та удобрення, впровадження точного землеробства, використання енергозберігаючих технологій;
- підвищення якості продукції за рахунок дотримання стандартів вирощування та зберігання продукції, впровадження систем контролю якості, розширення асортименту продукції, посилення конкурентних позицій вітчизняного агробізнесу на ринках еко- та біопродукції;
- зниження собівартості продукції за рахунок оптимізації витрат та впровадження ресурсо- та енергозберігаючих заходів.

2. Резерви, пов'язані з покращенням маркетингової діяльності:

- вивчення ринку та потреб споживачів.
- розширення каналів збуту: вихід на нові ринки, співпраця з новими дистриб'юторами, використання онлайн-каналів продажів;
- проведення ефективної рекламної та промоційної кампанії.

3. Резерви, пов'язані з покращенням управління:

- впровадження ефективної системи управління: чіткий розподіл повноважень та відповідальності, налагодження системи комунікацій, впровадження системи контролю та моніторингу;
- підвищення кваліфікації персоналу: навчання персоналу новим технологіям, методам роботи та менеджменту;
- мотивація персоналу: впровадження системи стимулювання, створення сприятливого мікроклімату в колективі.

4. Резерви, пов'язані з покращенням фінансового стану:

- залучення інвестицій, що дозволить підприємству модернізувати виробництво, розширити ринки збуту, впровадити нові технології;
- оптимізація фінансових потоків: зниження дебіторської та кредиторської заборгованості, оптимізація інвестицій, покращення управління коштами;

- використання державних програм підтримки.

Висновки. Таким чином, інновації відграють важливу роль у виявленні резервів розвитку та формуванні заходів зміцнення конкурентоспроможності підприємств. Оскільки на сучасному етапі саме інновації забезпечують появу та впровадження нових ресурсощадних технологій. Такі технології відповідають сучасним світовим трендам циркулярної економіки, на засадах якої має розвиватися вітчизняний агробізнес для утримання позицій на світових ринках. Ефективне поєднання традиційних та інноваційних резервів може значно підвищити ефективність управління конкурентоспроможністю сучасних вітчизняних підприємств агробізнесу в довгостроковій перспективі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антощенкова В.В., Пересада М.О. Роль інновацій у сільському господарстві. *Аграрні інновації*. 2023. № 22. С.175-179. С. URL : <http://agrarian-innovations.izpr.ks.ua/index.php/agrarian/article/view/541/562> (дата звернення: 22.09.2024).
2. Асланян О.І. Аналіз впливу інноваційної діяльності на конкурентоспроможність підприємств. *Економічний простір*. 2024. Вип. 189. С. 52–57. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-9> (дата звернення: 20.09.2024).
3. Багорка М., Юрченко І. Формування системи маркетингового управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2023. Вип. 26, С. 32–37. URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/564> (дата звернення: 12.09.2024).
4. Березіна Л.М., Вараксіна О.В., Олійник А.С., Рак А.Г. Теоретико-методологічні основи управління конкурентоспроможністю підприємства. *Агросвіт*. 2021. № 21-22. С. 35–42. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3518&i=4> (дата звернення: 21.09.2024).
5. Жалдак Г.П., Мамаджанов А.Р. Напрями та методи оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств. *Економічний вісник НТУУ «Київський*

політехнічний інститут». 2022. № 22. С. 52–59. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/download/259813/256697/598923> (дата звернення: 20.09.2024).

6. Крючкова Ж.В. Сутність конкуренції і конкурентоспроможності аграрних підприємств як економічних категорій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 12. С.49-53

7. Малік М.Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : К. : Інститут аграрної економіки, 2007. 270 с.

8. Мамчур В.А., Студінська Г.Я. Інноваційний розвиток аграрної сфери в умовах реалізації національної системи стійкості. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск №56. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3049> (дата звернення: 22.09.2024).

9. Перебийніс В.І., Кононенко Ж.А., Карнаухова Г.В. Конкурентні переваги суб'єктів господарювання: формування, моделювання, детермінанти. *Інфраструктура ринку*. 2024. Вип.78. С.25-29. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct78-5> (дата звернення: 22.09.2024).

10. Перегуда Ю.А. Засади забезпечення конкурентоспроможності з використанням потенціалу аграрного сектору економіки. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2022. Вип. 1(91). С. 28–32. URL: <https://www.snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/257>. (дата звернення: 20.09.2024).

11. Скрипник В. В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"*. № 20. 2021. С.19-24.

12. Строченко Н.І., Ковальова О.М. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: сутність та напрямки зміцнення. *Таврійський науковий вісник*.

Серія: Економіка. 2024. Випуск 19. С.114-121. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.14> (дата звернення: 20.09.2024).

13. Токар К. Оцінка конкурентоспроможності аграрних підприємств Вінницького регіону в умовах сталого розвитку. *Економічний простір*. 2024. Вип. 189. С. 75–80. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-14> (дата звернення: 20.09.2024).

14. Tomashuk I. State regulation as a tool for increasing the competitiveness of rural areas of Ukraine. *Slovak international scientific journal*. 2020. № 39. Vol. 2. P. 23–42. URL: https://sis-journal.com/wp-content/uploads/2020/04/_Slovak-international-scientific-journal-%E2%84%9639-2020-VOL.2.pdf (дата звернення: 21.09.2024).

REFERENCES:

1. Antoshchenkova V.V., Peresada M.O. (2023) Rol innovatsii u silskomu hospodarstvi [The role of innovations in agriculture]. *Ahrarni innovatsii - Agrarian innovations*. vol. 22, pp. 175-179. Available at: <http://agrarian-innovations.izpr.ks.ua/index.php/agrarian/article/view/541/562> (accessed 22 September 2024).

2. Aslanian O.I. (2024) Analiz vplyvu innovatsiinoi diialnosti na konkurentospromozhnist pidpriemstv [Analysis of the impact of innovative activity on the competitiveness of enterprises]. *Ekonomichnyi prostir - Economic space*. vol. 189, pp. 52-57. Available at: DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-9> (accessed 20 September 2024).

3. Bahorka M., Yurchenko I. (2023) Formuvannia systemy marketynhovoho upravlinnia konkurentospromozhnistiu ahrarnoho pidpriemstva [Formation of a system of marketing management of the competitiveness of an agricultural enterprise]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii - Entrepreneurship and innovation*. vol. 26, pp. 32-37. Available at: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/564> (accessed 20 September 2024).

4. Berezina L.M., Varaksina O.V., Oliinyk A.S., Rak A.H. (2021) Teoretyko-metodolohichni osnovy upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva [Theoretical and methodological foundations of enterprise competitiveness management]. *Ahrosvit – Agroworld*. vol. 21-22, pp. 35-42. Available at: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3518&i=4> (accessed 21 September 2024).
5. Zhaldak H.P., Mamadzhanov A.R. (2022) Napriamy ta metody otsinky rivnia konkurentospromozhnosti pidpriemstv [Directions and methods of assessing the level of competitiveness of enterprises]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU «Kyivskyi politekhnichnyi instytut» - Economic bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*. vol. 22, pp. 52-59. Available at: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/download/259813/256697/598923> (accessed 20 September 2024).
6. Kryuchkova Zh.V. (2016) Sutnist` konkurenciyi i konkurentospromozhnosti agrarny`x pidpry`yemstv yak ekonomichny`x kategorij [The essence of competition and competitiveness of agricultural enterprises as economic categories]. *Investments: practice and experience*. vol. 12, pp. 49-53.
7. Malik M.J., Nuzhna O.A. (2007) Konkurentospromozhnist` agrarny`x pidpry`yemstv: metodologiya i mexanizmy` [Competitiveness of agricultural enterprises: methodology and mechanisms]. Kyiv : Institute of Agrarian Economics. (in Ukrainian)
8. Mamchur V.A., Studinska H.Ya. (2023) Innovatsiyni rozvytok ahrarnoi sfery v umovakh realizatsii natsionalnoi systemy stiikosti [Innovative development of the agrarian sphere in the conditions of implementation of the national sustainability system]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and society*. vol. 56. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3049> (accessed 22 September 2024).
9. Perebyinis V.I., Kononenko Zh.A., Karnaukhova H.V. (2024) Konkurentni perevahy subiektiv hospodariuvannia: formuvannia, modeliuvannia, determinanty [Competitive advantages of business entities: formation, modeling, determinants]

Infrastruktura rynku - Market infrastructure. vol. 78. pp. 25-29 Available at: DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct78-5> (accessed 22 September 2024).

10. Perehuda Yu.A. (2022) Zasady zabezpechennia konkurentospromozhnosti z vykorystanniam potentsialu ahrarynoho sektoru ekonomiky [Principles of ensuring competitiveness using the potential of the agricultural sector of the economy]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarynoho universytetu. Seriiia «Ekonomika i menedzhment» - Bulletin of the Sumy National Agrarian University. "Economics and Management" series*. vol. 1(91). pp. 28-32 Available at: URL: <https://www.snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/257>. (accessed 20 September 2024).

11. Skrypnyk V. V. (2021) Innovatsiinyi rozvytok ahrarynykh pidpryiemstv Ukrainy: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku [Innovative development of agricultural enterprises of Ukraine: current state, problems and development prospects]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU "Kyivskyi politekhnichnyi instytut" - Economic Bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*. vol. 20. pp. 19-24.

12. Strochenko N.I., Kovalova O.M. (2024) Konkurentospromozhnist ahrarynykh pidpryiemstv: sutnist ta napriamky zmitsnennia [Competitiveness of agricultural enterprises: essence and directions of strengthening]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriiia: Ekonomika - Taurian Scientific Bulletin. Series: Economy*. vol. 19. pp. 114-121. Available at: DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.14> (accessed 20 September 2024).

13. Tokar K. (2024) Otsinka konkurentospromozhnosti ahrarynykh pidpryiemstv Vinnytskoho rehionu v umovakh staloho rozvytku [Evaluation of the competitiveness of agricultural enterprises of the Vinnytsia region in conditions of sustainable development]. *Ekonomichnyi prostir - Economic space*. vol. 189. pp. 75-80. Available at: URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-14> (accessed 20 September 2024).

14. Tomashuk I. (2020) State regulation as a tool for increasing the competitiveness of rural areas of Ukraine. *Slovak international scientific journal*.

№39. Vol. 2. P. 23–42. URL: <https://sis-journal.com/wp-content/uploads/2020/04/Slovak-international-scientific-journal-%E2%84%9639-2020-VOL.2.pdf> (дата звернення: 21.09.2024).